

MAYER FARKAS: JEDLIK ÁNYOS (1800–1895) CSALÁDFÁJA

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Király Árpád vezetésével.

Források

Egy emberről már származása is sokat mondhat. A származást a családfa szemlélteti. Érdekes volt ezt Jedliknél is elkészíteni. Igaz, ez csak az ismert legrégebbi őstől Jedlik Ányosig mehet. Neki, mint szerzetesnek és papnak utódai nincsenek. Mégis, úgy gondolom, azokat a közeli rokonokat, akiknek levelet írt, akiket írásban megemlít és akikkel érintkezett fel kell ide venni. A következőkben forrásaimat ismertetem, majd egyik másik szereplőről megjegyzést írok.

A jelenleg rendelkezésemre álló adatokból csak az anyai ág származását tudom megrajzolni. A Jedlik-ágról, a név alapján, csak azt lehet sejteni, hogy a Vágon tutajjal érkező, Szímón megtelepedő, itt elmagyarosodott szlovák család lehetett. Sárosteleky Gyula írja: „A Jedlik család ősei 1720-ban Liptóból jöttek tutajon Szimőre”.¹ Mint Szapu Magda Szimőről szóló könyvében² olvassuk, a Vágon tutajait leúszató tótok közül néhányan megtelepedtek a faluban. Így 1720-ban Szímón 18 családfő közül négy tót volt, de ezek, és a később bevándorolt tótok is elmagyarosodtak. Ányos édesapja, Jedlik Ferenc, Nagy András szimői újságíró szerint³ szimői születésű volt.

Az anyai ágnál szerencsésebbek vagyunk. Jedlik édesanyja a nemes negyedi Szabó családból származott, Negyeden is született. A családra Nagy Istvánnál találunk adatokat.⁴ Zoltvány Irén OSB⁵ ennek csak utolsó mondatát idézi: „E szerint a negyedi Szabó családnak leányágon két nevezetes ivadéka a bencés rendből Czuczor Gergely a jeles költő, és Jedlik Ányos egyetemi tanár, n. rector, a jeles természet és vegytani tudós”.⁶ Zoltvány Czuczor életrajzát írta, őt több nem is érdekelte ebből, a Czuczorra vonatkozó egyéb adatait a plébánosok révén az anyakönyvből szerezte. Maga érsekújvári lévén, az ottaniakat vakációja alatt maga kereste meg. Ferenczy Viktor OSB (1894–1943)⁷ Czuczor korábbi – akkor ugyancsak bencés – életrajzíróját, Koltai Virgilt (1857–1907) idézi,⁸ de a családfát aligha látta. A tévedés oka Czuczor és Jedlik rokonságának megállapításánál az anyák azonos Szabó

¹ Sárosteleky Schauer Gyula: Családi történetek Jedlik Ányosról. Apai nagyanyám emlékei. = Magyar Nemzet, 1995. december 16. (Melléklet p. I.)

² Szapu Magda: Életmódvizsgálatok a Vág völgyében. Szimő. Komárom, 1993. (Népismereti Könyvtár 4.)

³ Levele a pannonhalmi kéziratárban Holenda Barnabás iratai között.

⁴ Magyarország nemesi családjai, czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. X. köt. Pest, 1863. pp. 430–433.

⁵ Zoltvány Irén (1859–1938) 1921-től bakonybéli apát.

⁶ Czuczor Gergely: Összes költői művei. Első teljes kiadás életrajzzal és jegyzetekkel ellátva. Sajtó alá rendezte Zoltvány Irén. I. köt. Bp., 1899. pp. 3–98.

⁷ Lásd: Ferenczy Viktor: Jedlik Ányos István élete és alkotásai. 1800–1895. I–IV. köt. Győr, 1936–1939. 115 p., 1 t., 173 p., 4 t., 243 p., 8 t., 163 p., 4 t. A hivatkozás helye: I. köt. p. 7.

⁸ Lásd: Koltai Virgil: Czuczor Gergely élete és munkái. Bp., 1885. pp. 2–5.

családneve. Mások meg utána mondták. Nagy Iván adataiban megbízhatunk, a családfához írt lábjegyzetében így írja: „Családi közlés szerint”.

Más forrásaink is vannak. Jedlik írásai közt a családtagoktól kapott levelekből, illetve a válaszok fogalmazványaiból elegendő fennmaradt, hogy a fiatalabb rokonságról is képet kapjunk, ha nem is teljesen. Ebből tudom pl., hogy öccsének, Jedlik Gábornak Rozália lánya idősebb, mint István fia. A többiek sorrendjéről azonban nem tudok.

Nagy András kutatásai is szolgáltak új adalékkal. Az általa készített kis családfa-részlet összehasonlítva a Nagy Ivántól közölttel, de a Jedlik levelek tükrében sem pontos. Sokkal érdekesebb az általa lelt 1925. szeptember 22-én, Komarnoban kelt exhumálási engedély, hogy a rokonokat az akkor készülő közös családi sírboltba átviessék.⁹ Az engedélyen csak a név, az életkor és a halál ideje szerepel. Kiegészítettem az Ányoshoz való rokonsággal, ahol ez biztos, és a születés számított évével. Ez így sem lesz teljes, de jobb híján megteszi. Főleg Jedlik édesanyja születési éve tűnik pontatlannak. Ferenc születésekor így csak 15 éves lett volna. Másolási hiba, pontatlan bemondás stb. is lehet az oka. Ez az irat eloszlatja Ferenczy azon tévedését, hogy Jedlik beöltözésekor egyik szülője sem élt már.¹⁰ És azt is, hogy testvérei egy évben haltak volna meg.¹¹ A sok, gyerekkorban meghaltat nem tudom azonosítani. Nagy András azt írja, hogy Jedlik Ferencnek (Ányos bátyjának) nem voltak utódai. A korán elhaltak közt alighanem Gábor unokái lehetnek, ő születésükkor már túl koros volt. A két szereplő Czuczorról csak annyit mondhatunk, hogy a rokonságukhoz tartoztak, őket látogatta meg apjával Czuczor Gergely, amikor először találkozott Jedlikkel.¹² Czuczor Erzsébet más forrás szerint Jedlik Gábor felesége volt.¹³ Apollónia is a Szimón élő Czuczor családból való lehetett.

A Nagy Andrástól lemásolt, általam a fentiek szerint bővített engedély:

Név	Ki	Éves	Halála dátuma	Születési éve (kb.)
Jedlik Ferenc	apja	54	1821. okt. 1.	1767.
Szabó Róza	anyja	50	1828. okt. 24.	1778.
Jedlik Ferenc		2	1862. jún. 14.	1860.
Jedlik Mária		1 hón.	1863. febr. 21.	1863.
Jedlik István		8 hón.	1864. dec. 1.	1864.
Jedlik Ferenc		2 hón.	1866. jún. 16.	1866.
Czuczor Apollónia		72	1872. ápr. 23.	1800.
Jedlik Anna		¾ év	1874. szept. 17.	1874.
Jedlik Gábor	öccse	72	1876. febr. 13.	1804.
Jedlik Béla		7 hón.	1878. aug. 17.	1878.
Jedlik Ferenc	bátyja	86	1879. nov. 5.	1793.
Czuczor Erzsébet	sógornő	86	1879. nov. 5.	1793.

Még van egy forrásunk. Vitéz Sárosteleky (Schauer) Gyula, Jedlik Gábor leszármazottja, elkészítette a maga és az ő utódai leszármazási fáját. Ez éppen a minket érdeklő részen, az elején, hiányos és pontatlan. Tőle vettem, hogy Czuczor Erzsébet Jedlik Gábor felesége volt. Nem lehetett azonban, ahogy ő írja, Czuczor Gergely testvére, hiszen ez az Erzsébet öregebb

⁹ A pannonhalmi kéziratárban Jedlik iratai között.

¹⁰ Lásd: Ferenczy id. mű I. köt. p. 11. Ezt alighanem Jedlik két, rokonokhoz írt levelére alapozza, ahol az örökségről való lemondását az akkor 89 éves Jedlik valóban félreérthetően fogalmazza meg.

¹¹ Ferenczy id. mű IV. köt. p. 149.

¹² Ferenczy id. mű I. köt. p. 8.

¹³ A nagyobb korkülönség alapján Gábor talán a második férje lehetett.

Czuczornál, holott Czuczor bátyja még István–Gergely születése előtt meghalt. Első unokatestvérek között házassági akadály volt, ami alól nem szoktak felmenteni.

Tudunk azonban – elsősorban Nagy András kutatásai alapján – más, ma is élő oldalágokról is. Ő csak azt írja, hogy itt meg ott élnek még ma is Jedlik-leszármazottak. Ugyanezt írja a Természet Világában megjelent dolgozatában az akkor még diák Forró Ida¹⁴ is. Úgy érzem, hogy ezen ágak leszármazási fát a meglevőhöz hozzákapcsolni felesleges, Jedlikről ezekből már nem tudunk meg többet.

A családról

Szabó András, a család törzse, a nemességet és a címeres levelet 1628. szeptember 25-én kapta II. Ferdinánd királytól. Nagy Iván közvetett bizonyítékok alapján valószínűsíti, hogy előbb a fogadott királyi katonai seregben, majd a pozsonyi koronaőrsgben szolgált. Az 1622-es IV. törvény a koronaőrző katonaság létszámát 60 főről 100 főre emeli, a császár is hasonló számú német gyalogot adjon melléjük. Ezek mind a két koronaőrtől és a két várnagytól függenek.¹⁵ Úgy látszik törvényt akkor nem teljesítették, mert az 1625-i XXVI. törvény újonnan elrendeli, hogy 50 magyar és 50 német gyalogost alkalmazzanak a korona őrzésére.¹⁶ A németek is csak a két-két koronaőrtől és várnagytól függenek. Legyenek szorosabb fegyelem alatt. Az általuk okozott károkért kellő elégtételt adjanak. De még az 1635-ös LXXXVII. Törvény is megismétli ezeket a rendelkezéseket. Ezek alapján, a címert és a címereslevél általam nem ismert szövegét is figyelembe véve, Nagy Iván (vagy adatszolgáltatója) úgy látja, hogy Szabó András egyike lehetett a pozsonyi várnagyoknak, aki a németek valamelyik, a városban elkövetett garázdálkodása alkalmával jó szolgálatot tett. Ennek jutalmául kaphatta a nemességet.

Szabó Andrásnak, amikor megkapta a címereslevelet, két fia volt. Pál Felsőszéliben, Péter Taksonyban telepedett le.¹⁷

Péter unokája, II. István Taksonyból a Nyitra megyei Negyedre¹⁸ költözött. Mivel itt már másik Szabó István is élt, őt apja neve után Szabó Pál Istvánnak nevezték. Ő mutatta be a nemesi levelet az 1754-es országos összeíráskor a Nyitra megyei nemesi lajstromba vevésre. Az ő maradékait nevezik közönségesen negyedi Szabóknak.

Fiai közül III. István (Jedlik nagyapja) a nyitrai püspökség negyedi kuriális telkeiből inskripciókat szerzett.¹⁹

Az ő fia, I. Gábor (Jedlik nagybátyja) az 1809-es nemesi inzurrekcióban őrmesterként vett részt.

Jedlik másik nagybátyjának, I. Jánosnak fia Béla jogot végzett, ügyvéd lett. 1836-ban Győr megyében, 1842-ben Moson megyében íratta be magát a nemesek lajstromába. Mindegyikben táblabíró is volt. Egy államjogi könyvet írt.

Harmadik nagybátyjának, IV. Istvánnak a fia Alajos. Pozsonyi diák korában (1831/32–1833/34) Jeliktől időnként pénzbeli segítséget kapott. A pesti egyetemen nyerte orvos-sebészdoktori, szülész- és szemésmesteri és állatgyógyászati oklevelét. Ő vette át Jedlikről a

¹⁴ 1995. július, melléklet. Diákpályázat rovat. pp. LXVII–LXVIII.

¹⁵ A koronára vonatkozó törvények magyar fordítása megtalálható: Katona Tamás (szerk.): A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról. 2. kiad. Bp., 1979. pp. 570–587. A Nagy Ivántól idézettek pp. 573–575.

¹⁶ Az előző fogalmazása pontatlan lehet, talán az akkori 100 fő is úgy jön ki, hogy 50 magyar, 50 német?

¹⁷ Felsőszéli (a Dudvág mellett) ma: Horné Saliby. Taksony, később Taksonyfálva ma: Matúškovo. Mindkettő Pozsony megye galántai járásában van, Galántától délre.

¹⁸ A Vág jobb partján, Szímőtől kissé északra. Ma: Neded.

¹⁹ Vagyis a jobbágy és zsellér nélküli nemesek részére fenntartott földekből vett egy telket bizonyos éves bérletért (taxáért).

szódagyárat. Ezért 1842-ben a helytartótanáctól szabadalmat²⁰ kért és kapott rohicsi, szelterszi és szódavíz gyártására. A szabadságharc alatt egy ideig a jáász-nagykun ezred orvosa volt, majd az akkor a bölcsészkar alá tartozó állatorvosi intézethez kinevezték egyetemi tanárnak, és annak igazgatójával, Zlamál Vilmoossal tábori kovácsokat képeztek. 1852-től 1876-ig az intézet igazgató tanára volt. Több újságot is alapított, amit aztán másoknak adott át. Nyugdíjba vonulása után Rákospalotán nevelő- és tanintézetet alapított, ami megkapta a nyilvánossági jogot. Az iskolát később egyik vejének adta át. Budán halt meg 1904. március 13-án. Több szakkönyvet, újságaiba állatorvosi és mezőgazdasági népszerűsítő cikkeket írt. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók központi választmányának tagja volt, sokat adott elő nagygyűléseiken. Jedlik ott volt mindkét lánya esküvőjén. Kissé hosszabban írtam róla, mert egy „családi visszaemlékezés” megvádolta, hogy a szódagyárat csődbe vitte, és Argentínába szökött. A szódagyárat a szabadságharc tette tönkre, Alajos pedig nem szökött Argentínába.

Alajos bátyjának, V. Istvánnak két fia volt: Ede és Adolf. Mindketten hadnagyi rangban szolgáltak a szabadságharc alatt. Adolf később kivándorolt Észak-Amerikába. A családi hagyomány vele keverhette össze Alajost.

A Czuczor családról Nagy Iván külön kis családfát ad, de nem teljesen. Zoltvány többet tud. Bár a szövegben nem követi egészen Nagy Ivánt, mert azt írja, hogy édesanyja nemesi származású volt. A Nagy Ivánban lévő családfából látszik, hogy ez nem áll. Czuczor nagyanyja volt a negyedik Szabó II. István lánya, Mária. Ő a Szímőn élő, nem nemesi származású ifj. Szabó Józsefhez ment feleségül.²¹ Ez a Szabó József a Károlyi huszárezred egykor híres toborzókaplárja volt.²² Az ő lányuk, Szabó Anna,²³ Czuczor édesanyja. Ő alig 20 éves korában, mint a szímői lakos nemes Kiss Sándor özvegye ment hozzá 1799. január 20-án az andódi születésű 29 éves Czuczor Jánoshoz, gr. Károlyi József jómódú jobbágyához. Zoltvány az andódi és az érsekújvári anyakönyvek alapján felsorolja Czuczor testvéreit. Sajnos, a négy férjhez ment lány férjeinek nevét csak a végén, a feleségektől elválasztva egymás után sorolja fel. Mivel több lány van, mint férj, nem tudni biztosan, melyik nem ment férjhez, és melyik kinek a férje.

²⁰ Ez akkor inkább engedélyt jelentett

²¹ Szapu Magda írja, hogy 1800-ban négy Szabó család élt Szímőn. Ezek egyike lehetett az ifjú Szabó József.

²² Nem mint újabban olvasom, 1848–49-ben volt toborzókaplár. Czuczor Gergely akkor már 48 éves volt, így nagyapjának közel 90 évesnek kellett ekkor lennie. Nem számítva, hogy a katonaságnál töltött idő akkoriban jóval hosszabb volt, nem is voltak alatta még nők.

²³ Szül.: Szímő, 1779. október 13.